[גלינסוגה קטנת-פרחים צמח גר, חד-שנתי (דצמבר 2023)]

ערגה אלוני

תקציר: גלינסוגה קטנת-פרחים . Galinsoga parviflora Cav הינה צמח ח"ש ממשפחת המורכבים בגובה עד 60 ס"מ, בעל גבעולים דקים ועלים דמויי ביצה מחודדים בראשם. הפרחים מסודרים בתפרחת עם 5 פרחים לשוניים לבנים וכ20 פרחים צהובים צינוריים דו-מיניים, להם 5 עלי כותרת מאוחים שחלה תחתית ועמוד עלי בן שתי צלקות. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים קטנים הפרי זרעון בעל ציצית לבנה. הזרעים נובטים בקלות ומייצרים יותר מדור אחד בשנה. חלקי הצמח נאכלים ומשמשים כחומר מרפא ברפואה העממית.

———————

גלינסוגה קטנת-פרחים .Galinsoga parviflora Cav. המשתייכת למשפחת המורכבים, הינו צמח גר חד-שנתי שגובהו 10-60 ס"מ. גבעוליו זקופים מצולעים המפרקים ארוכים חשופים. ראש הגבעול ושולי העלה מעט שעירים. העלים נגדיים, פשוטים ועדינים דמויי ביצה, ראשם מחודד השפה חרוקה. עלים תחתונים גדולים מהעלים בסמוך לתפרחת אורכם 7 ס"מ (פטוטרת 1 ס"מ טרף 6-7 ס"מ, רוחבו 3-4 ס"מ). בסמוך לתפרחת העלים קצרים (3 ס"מ) צרים, יושבים.

גלינסוגה קטנת-פרחים Galinsoga parviflora Cav. מימין: מספר צמחים צפופים הגדלים במטע בצל עצי אבוקדו. באמצע: העלים פשוטים דמויי ביצה. בראש הגבעול מספר תפרחות עם פרחים לשוניים בהיקף הקרקפת והצינוריים במרכז. משמאל: צדודית הקרקפת המוגנת בעלי-חפה. צילמה ערגה אלוני©

בראש הגבעול בחיק העלים העליונים, ובחיק העלים מתחתם, מתפתחות 1-3 תפרחות שהן קרקפות מורכבות. כל קרקפת קוטרה 3-5 מ"מ, נישאת בראש עמוד דק קצר ומעט שעיר באורך 2-3 ס"מ (פינברון-דותן. דנין 1991), עטופה 5 חפים ירוקים המצויים מתחת לפרחי ההיקף הלבנים, כל חפה באורך 2-4 מ"מ, בסיסם רחב ומסתיימים בקצה חד. הפרחים מסודרים על מצעית מכוסה חפים. בהיקף מסודרים 5 פרחים לשוניים במרווח זה מזה צבעם לבן, אורך פרח 1 מ"מ. כל לשון מסתיימת ב-3 שינים. פרחים אלה הם בעלי עליים בלבד (זוויג נקבי). במרכז מקובצים פרחים צהובים צינוריים דו-מיניים מורכבים מ5 עלי כותרת שהתאחו לצינור שבראשו 5 שיניים. פרחים אלה דו -מיניים בעלי 5 אבקנים מאוחים לצינור ועלי ארוך המסתיים בצלקת מפוצלת לשניים. השחלה תחתית עשויה 2 עלי שחלה המכילה וביצית אחת. המדהים הוא שמראה הקרקפת: פרחים לשוניים לבנים בהיקף,

ובמרכז פרחים צינוריים צהובים הנראים כאבקנים, משווים לתפרחת צורה מושלמת של פרח אחד קטן וצנום.

גלינסוגה קטנת-פרחים Galinsoga parviflora Cav. מימין: פרחים צינוריים בשלב בו התבגרו אברי מין נקביים וצלקת עמוד העלי המכילה שתי צלקות. באמצע: מבנה הפרחים בקרקפת- דור פרחים לשוניים בהיקף ובמרכז פרחים צינוריים. משמאל: פירות שהם זרעונים בעלי ציצית שעפים ברוח. צילמה ערגה אלוני©

גלינסוגה קטנת-פרחים פורחת בחודשים דצמבר- אפריל. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים קטנים כמו קרדיות, ואחרים (Batra 1979) אשר עוברים בין הקרקפות ומאבקים את הפרחים. עם ההפריה מתפתח פרי שהוא זרעון (אורכו 1.5 מ"מ) נושא בראשו ציצית לבנה שאורכה באורך הזרע (הלר, דפני 1983). צמח אחד מייצר אלפי זרעים חיוניים הנפוצים ברוח או ע"י בע"ח והאדם.

נביטת הזרעים מתקיימת באביב בעיקר בחודשים סוף מרץ עד תחילת נובמבר במהלכה התרחשה נביטה של 3-4 דורות. הזרעים חיוניים ולא נכנסים לתרדמה, עיקר הנביטה תתרחש תוך חודש בטמפרטורות שבין 10- 35C°. עם התיישבות הזרעים על הקרקע, יש להם יכולת לנבוט מיד לצמוח מהר ולייצר מספר דורות במהלך שנה, תהליך המגדיל את

הפוטנציאל לייצור עוד זרעים. נביטת הזרעים והצימוח יכולים להתקיים בתנאים שונים, באתרים ובקרקעות שונות, בשטחים מעובדים, קרקעות מופרעות, אתרי פסולת, שולי מדרכות בערים, צדי דרכים, שדות, מטעים, גנים ומדשאות. גדלים בצל חלקי, ובאור מלא מגובה פני הים עד 2300 מ' (בצפון אמריקה). הצמח נחשב לעשב שוטה, קוסמופוליטי שלו יכולת לפרוח לאחר תקופה קצרה של צמיחה וגטטיבית, לייצר פרחים ופירות לאורך כל עונת הגידול, ולייצר מאות זרעים ברי קיימא במגוון רחב של תנאים סביבתיים (Riponda et al 2023). לצמח מחזור חיים קצר, לרוב פחות מ-40 יום. יכול לצמוח בתקופת הסתיו באביב או בקיץ באזורים ממוזגים, ובכל עת של השנה באזורים הטרופיים.

מקור הצמח הוא דרום-אמריקה. שמו ניתן לו על של הבוטנאי הספרדי איגנסיו מריאנו מרטינז דה גלינסוגה. (שם המין 'parviflora' פרושו "בעל פרחים קטנים"). מדרום-וצפון אמריקה הצמח התפשט לאירופה לאזורים הממוזגים לאפריקה, אסיה ואוסטרליה (CABI). נחשב לעשב שוטה באזורים חקלאיים ותועד לראשונה בארץ ב-1950. הזרעים מופצים וחודרים לשטחים מעובדים עם גידולי ירקות מטעים וגינות. באזור השרון, הוא נפוץ רוב ימות השנה בין העצים במטעים מושקים, בשטחי ירקות, ובגינות (למעט בחורף הקר בחודשים ינואר פברואר) ועושה כמה מחזורי צמיחה מזרעים. הוא רשום כעשב פולשני ומזיק בצפון אמריקה, אירופה, אסיה, אוסטרליה ובאיים באוקיינוס השקט. בארץ נפוץ בגולן, הרי יהודה, מישור החוף, שפלה, פלשת, נגב צפוני.

בצמח נעשים שימושים נרחבים בדרום אמריקה אסיה ואפריקה והוא מוכר ברפואה העממית כצמח מרפא, הוא משמש למאכל וידוע בחומרים הפיטוכימיקלים המצויים בו (Riponda et al 2023). בקולומביה ובמזרח אפריקה נאכל כמרק ירוק או לאחר שחלקי הצמח יובשו ונטחנו. כ"כ, העלים נאכלים כסלט. הוא משמש בעיקר כצמח מרפא לאחר שבושל כמרק, ובאופן מסורתי ניתן כתרופה למחלות שונות כמו: מלריה, שפעת, הצטננות, סרטן המעי הגס, בעיות כבד ודלקות שונות. התכונות המרפאות מקורן בנוכחותם מטבוליטים משניים כמו: פלבנואידים, ספונינים, טרפנואידים וטאנינים. הפיטוכימיקלים העיקריים בצמח הן חומצות פנוליות, דפסידים ופלבנואידים וגליקוזידים (Studzińska-Sroka et al 2018). הפלבנואידים הקיימים הם פטוליטרין, קוורצימריטרין, קוורצגטין, לוטאולין glucopyranoside, apigenin glucoside, galinsoside A, galinsoside trihydroxyflavanone ו-פנטהידרוקסיפלאבנון. חומצות פנוליות ודפסידים כולל חומצה ונילית, חומצה איזוונילית, חומצה p-קומרית, חומצה p-hydroxybenzoic, חומצה או-

הידרוקסיפניל אצטית, חומצה קפאית, חומצה כלורוגנית וחומצות קפאוילגלוקאריות. הוכח שבגלינסוגה מצויים מגוון חומרים פעילים היעילים רפואית בפעילותם האנטיבקטריאלית, הם נוגדי חמצון, מרפאים דלקות וסוכרת.

———————

ספרות

הלר ד. דפני א. 1983. צמחי בר גרים בישראל החברה להגנת הטבע.

פינברון-דותן נ. דנין א 1991 המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל כנה ירושלים.

———————

Batra SWT 1979. Insects Associated with Weeds of the Northeastern United States: Quickweeds, Galinsoga ciliata and G. parviflora (Compositae) Get access Arrow. Environmental Entomology Vol. 8. p. 1078–1082

Galinsoga parviflora (gallant soldier) **CABI** https://www.cabidigitallibrary.org

Riponda A. Luanda A. Khalfani SS. Geoffrey SM. & Makangara JJ. 2023. Galinsoga parviflora (Cav.): A comprehensive review on ethnomedicinal, phytochemical and pharmacological studies. https://www.ncbi.nlm.nih.gov

Studzińska-Sroka E. Dudek-Makuch M. Chanaj-Kaczmarek J. Czepulis N. Korybalska K. Rutkowski R. Łuczak J. Grabowska K. Bylka W. Witowski J. 2018. Anti-inflammatory Activity and Phytochemical Profile of Galinsoga Parviflora Cav. https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov

———————

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2023 גלינסוגה קטנת-פרחים צמח גר, חד-שנתי (דצמבר 2023). כתב-עת "כלנית", 9.

גלינסוגה קטנת-פרחים צמח גר, חד-שנתי (דצמבר 2023)